

Kan en utsatt minoritet också vara privilegierad?

»Vad ett sådant mer än sekellångt förtryck gör med människor kan nog vi i majoritetsbefolkningen knappast föreställa oss«

”S amerna – privilegierad minoritet eller utsatt urfolk?” Det var rubriken på ett omdebatterat seminarium på Bokmässan i år. Ann-Helén Laestadius och andra samiska företrädare tackade nej till att delta på grund av den tendentiösa rubriken, och har efteråt beskrivit hur de kände sig just utsatta när de lyssnade till seminariet. Vilket de hånats för av debattörer som Hanne Kjöllér och Peter Wennblad i Svenska Dagbladet. ”Ska nästa roman heta Gråt?” frågade Wennblad Ann-Helén Laestadius på X. (Den ska heta Skam.)

Kjöllér och Wennblad lyfter fram samebyarnas framgångsrika kamp för sina rättigheter som bevis för att samer inte är förtryckta och ställer renägarna i motsättning till andra samer, till jakt- och fritidsintressen, skogsnäring osv. Söndra och härska kallar vi den taktiken – men det väcker frågan om hur en verkligen förtryckt person ser ut. Lever inte samer nära naturen om de använder snöskoter vid renskötseln? Får en ”riktig flykting” ha smartphone? Är tiggarna ”organiserade” när de samarbetar, och är deras behov isåfall mindre?

Om vi ska acceptera någon som ”utsatt” måste vederbörande tydligen vara helt utblottad, ensam och utlämnad, oförmögen att orientera sig i tillvaron och utan förmåga att organisera sig. Men verkligheten är ju mer komplex än så.

I detta nummer skriver biskop Åsa Nyström om återbördandet av samiska kranier som stulits till rasbiologisk forskning. Det är ett exempel på förtrycket av samer, där även vår kyrka varit delaktig. Ett förtryck som först i vår tid börjat synliggöras och skildras i litteratur och konst. Vad ett sådant mer än sekellångt förtryck gör med människor kan nog vi i majoritetsbefolkningen knappast föreställa oss – men jag tror mig förstå att det påverkar renägare likaväl som de samer som inte tillhör någon sameby.

Det är bra att vår kyrka tar ansvar för vår historiska delaktighet i förtrycket av samer, som när Luleå stift och nationell nivå var med om återbördandeceremonin i Akameella. Men jag tycker mig ändå sakna något i försoningsarbetet gentemot samerna. Det är gott och väl att kyrkans ledare ber om ursäkt, erkänner begångna missgrepp och försöker rätta till det som blivit fel. Men jag föreställer mig

att samehatet finns bland folket i kyrkbänkarna. De som dödar renar och mobbar samiska barn så som Ann-Helén Laestadius skildrar det i sina böcker är, gissar jag, medlemmar i Svenska kyrkan. Vill de försonas? Om inte, vad beror det på, och hur kan en vilja till försoning skapas?

Min bokcirkel läste nyligen Hjordronlandet av Sara Lidman, och konstaterade att samer sällan förekommer i hennes böcker, vilket väl visar att frågan inte var aktuell på hennes tid. Men de människor hon skriver om, de som utnyttjades för koloniseringen av Sapmi, de som slet ut sig med att dika ut våtmarkerna – kan det vara några av deras ättlingar som idag ser ner på samerna, och ser sina jakt- och fiskerättigheter hotade? Kanske måste vi kunna se att reella konflikter är en faktor i samehatet, att det inte bara handlar om nedärvt hat baserat på rasbiologiskt tänkande?

Det går att vara både utsatt och privilegierad, inom varje utsatt grupp finns det interna spänningar, det är aldrig antingen-eller. Det skulle förmodligen inte vara möjligt att hålla ett seminarium med rubriken ”Judar – privilegierad minoritet eller utsatt folkgrupp?” – men många ifrågasätter judars utsatthet och talar hellre om den mäktiga judiska lobbyen. Hanne Kjöllér skriver nu om ”samelobbyen”. När utsatta grupper skaffar sig någon form av inflytande är det alltså per definition suspekt. Men Förintelsen tydliggjorde att utsattheten är lika stor för den mest väletablerade och inflytelserika person som för någon annan ur en förtryckt grupp när förföljelsen slår till.

Att ”stå på de förtryckta sida” som det står i diakonlöftet är kanske mer komplicerat än vi tror. Om det finns två utsatta grupper med motstridiga intressen, ska vi välja sida då? Eller ska vi i denna snåriga terräng försöka verka för en försoning som gör skillnad i människors vardag? För att kunna göra det måste vi förstå att det går att vara utsatt och privilegierad på en gång.

HELENE EGNELL